

SCI-CONF.COM.UA

MODERN RESEARCH IN SCIENCE AND EDUCATION

**PROCEEDINGS OF X INTERNATIONAL
SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE
MAY 29-31, 2024**

**CHICAGO
2024**

MODERN RESEARCH IN SCIENCE AND EDUCATION

Proceedings of X International Scientific and Practical Conference

Chicago, USA

29-31 May 2024

Chicago, USA

2024

89. *Мельничук М. Г., Кримова Н. О.* 561
РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ У ДОШКІЛЬНИКІВ
90. *Наумова Н. А., Завгородня М. О.* 566
КАЗКОТЕРАПІЯ ЯК МЕТОД КОРЕКЦІЇ АГРЕСИВНОЇ ПОВЕДІНКИ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ЗАТРИМКОЮ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ
91. *Наумова Н. А., Кацюба Н. А.* 575
ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АГРЕСИВНОЇ ПОВЕДІНКИ У СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ
92. *Овчарук І. Р.* 583
ФЕНОМЕН ДИТЯЧОЇ БРЕХНІ: ПСИХОЛОГІЧНІ ПРИЧИНИ ТА ВІКОВІ ОСОБЛИВОСТІ
93. *Потьомка А. А., Литвинова І. Л.* 592
ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕЖИВАННЯ ТРАВМАТИЧНОГО СТРЕСУ ДІТЬМИ ТА ПІДЛІТКАМИ
94. *Пріснякова Л. М., Бабанська С. А.* 600
ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ФАКТОРІВ ШКІЛЬНОЇ ДЕЗАДАПТАЦІЇ МОЛОДШИХ ПІДЛІТКІВ
95. *Пріснякова Л. М., Деркунська О. К.* 606
ПСИХОЛОГІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ УЯВЛЕННЯ ПРО СВОЄ МАЙБУТНЄ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ КРИЗИ
96. *Пухно С. В., Чучина Ю. А.* 612
ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ
97. *Руснак Д. А., Караджі О. С.* 617
ЗВ'ЯЗОК САМООЦІНКИ ТА ОБРАЗУ ФІЗИЧНОГО «Я» У СПОРТСМЕНІВ-ПІДЛІТКІВ
98. *Сергієні О., Василенко К.* 625
ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНО ЗУМОВЛЕНИХ АКЦЕНТУАЦІЙ ХАРАКТЕРУ ПРАЦІВНИКІВ МВС

SOCIOLOGICAL SCIENCES

99. *Васильєв М. С., Касьян В. В.* 635
ВЗАЄМОДІЯ СОЦ. МЕДІА З КОМПАНІЄЮ ПО ПРОСУВАННЮ БРЕНДУ (З ДОСВІДУ КОМПАНІЇ "РОЗЕТКА")
100. *Єлагін В. П.* 638
СОЦІАЛЬНА ДЕРЖАВА ЯК ПОЛІСУБ'ЄКТНИЙ КОНСТРУКТ В КОНТЕКСТНОМУ ПОЛІ СПІЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ДЕРЖАВИ ТА СУСПІЛЬСТВА
101. *Кухаренко С. О., Король К. С.* 648
ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСОБИСТОЇ БЕЗПЕКИ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ФАКТОРІВ ШКІЛЬНОЇ ДЕЗАДАПТАЦІЇ МОЛОДШИХ ПІДЛІТКІВ

Пріснякова Людмила Макарівна,
Доктор психології, професор кафедри психології
Бабанська Світлана Андріївна
ЗВО бакалаврського рівня ДГУ, Україна

Анотація. Психологічну адаптацію визначено як процес пристосування до успішного функціонування у певному середовищі та здатність до подальшого психологічного, особистісного, соціального розвитку. Термін «шкільна адаптація» використано для опису проблем і труднощів, що виникають у школі. Охарактеризовано особливості та прояви дезадаптації здобувачів освіти до навчання в школі. Поняття соціальна дезадаптація особистості означає порушення процесів взаємодії суб'єкта з навколишнім середовищем, які спрямовані на підтримання балансу всередині організму між організмом і навколишнім середовищем.

Ключові слова: адаптація, шкільна адаптація, дезадаптація, психологічний розвиток, соціальний розвиток.

Сучасні умови життя та діяльності людини в Україні характеризуються кардинальними змінами в сфері економіки, соціальних ситуаціях та освіти. Суспільство висуває нові вимоги до розвитку особистості, зокрема її емоційної сфери - формування ініціативності, сміливості, вміння приймати самостійні рішення, швидко адаптуватися до різних умов.

Серед глобальних проблем оздоровлення суспільства особливе і дуже важливе місце займає створення й запровадження в педагогічну практику працюючої системи профілактики і корекції соціально-психологічної та шкільної дезадаптації дітей. Труднощі у пристосуванні до умов шкільного навчання – одна з найгостріших проблем, з якою останнім часом усе частіше

стикаються соціальні педагоги та психологи.

Посилення явищ дезадаптивного характеру в навчально-виховному процесі пов'язане із збільшенням непрогнозованих критичних ситуацій у повсякденному житті, особливо, як свідчить практика роботи школи, вони загострюються в момент переходу молодших школярів до середньої школи, період первинного засвоєння вимог до дорослого життя, які висуває нова соціальна ситуація.

Гуманізм сучасного виховання і навчання є основою для будування відношень підлітка і вчителя не на тиску, а на діалозі і взаєморозумінні, не на конфліктах, а на співпереживанні, прийнятті один одного. Процес соціалізації дітей відбувається перш за все через виховання, яке має ціле спрямовуючий вплив, керування цим процесом. Однак при цьому для кожної категорії дітей повинні бути розроблені свої методики і технології процесу виховання і навчання, які б дозволили активізувати позитивні фактори і нейтралізувати негативні.

В цілому зусилля вчителів і спеціалістів повинні бути спрямовані на адаптацію дитини, яка знаходиться у важкій життєвій ситуації, тобто на його активне пристосування до прийнятих суспільством правил і норм поведінки, на подолання наслідків впливу негативних факторів.

У психологічній літературі проблема адаптації є досить традиційною (Ю. А. Александровський, Г. О. Балл, Ф. Б. Березін, П. С. Кузнецов). Виявлені особливості прояву адаптаційних процесів у різних видах діяльності (Я. Стреляу, В.В. Суворова), розглянуті фактори, які детермінують цей процес (І.С. Булах, Г. Гартманн, Н. Квінн, Д. Келлі, М. Раттер, Г. О. Хомич).

Явище, протилежне процесу адаптації, - дезадаптація - трактується як процес, пов'язаний із переключенням з одних умов життя й, відповідно, звиканням до інших (Л. М. Бережнова, О. В. Хухлаєва). Серед найбільш універсальних проявів психічної дезадаптації називають преневротичні порушення, невротичні реакції та стани (Ю. А. Александровський, Ю. Ф. Антропов, Н. М. Заваденко, Т. Ю. Проскуріна, Т. Ю. Успенська,

Г. О. Хомич, Ю. С. Шевченко).

Вступ дитини до п'ятого класу, перехід від молодшої до середньої школи – відповідальний і достатньо важкий період у житті кожного школяра.

Це обумовлено зміною навчальної та соціальної ситуації, що висуває перед учнем якісно нові завдання порівняно з початковою школою. Тому забезпечення успішної адаптації дитини до системи навчання у середній освітній ланці сприяє перспективності подальшого її особистісного розвитку.

Серед чинників, що впливають на успішність переходу до основної школи, велике значення має зміна форм організації та умов навчання, а саме: проведення уроків різними вчителями, які відрізняються індивідуальними особливостями поведінки і діяльності, рівнем вимог, оцінювання (найчастіше неузгодженими); невміння (чи небажання) вчителів-предметників враховувати вікові та індивідуальні особливості дітей; кабінетна система навчання, що, з одного боку, висуває підвищені вимоги до дисципліни і організованості дитини, а з другого – зменшує час на відпочинок, а значить посилює втомлюваність і знижує працездатність п'ятикласників; збільшення навчального навантаження (поява нових навчальних дисциплін, зменшення ролі наочності, перехід до нового, теоретичного, рівня викладання матеріалу, збільшення як кількості, так і інтенсивності та інформативності уроків); можлива зміна класу чи школи у зв'язку зі спеціалізацією навчального закладу, що означає зміну усталених стосунків з однокласниками та вчителями; зміна режиму дня.

Необхідність швидко пристосуватися до нових вимог, виправдати очікування вчителів та батьків щодо навчальної успішності при різкій зміні умов навчання – вже є стресогенним фактором і викликає ризик виникнення дезадаптації. До того ж перехід у середню освітню ланку співпадає у часі з початком вікової кризи – переходом до підліткового віку з його фізіологічними та психологічними особливостями. Вікові психологічні особливості 10-річних школярів визначаються домінуванням емоційної сфери у функціонуванні психіки і особистісними новоутвореннями. Під час навчання у початковій школі у дітей відбувається розвиток пізнавальних потреб, мотивації учіння,

навичок учіння, формування навчальної діяльності.

У особистісній сфері розвиваються індивідуальні особливості і здібності, навички самоконтролю, самоорганізації та саморегуляції, розвиток адекватної самооцінки. Наприкінці початкової школи у дітей повинні бути сформовані такі центральні вікові новоутворення, як довільність, рефлексія, внутрішній план дій, розвиток пізнавального ставлення до дійсності.

Разом з тим передумовою успішної адаптації є не тільки процеси пристосування, а й досягнення, спрямовані на те, щоб ефективно функціонувати на певному етапі, розвиток здатності до подальшого конструктивного психологічного, соціального і особистісного розвитку.

Тобто у психологічному статусі випускника початкової школи мають бути закладені основні риси статусу п'ятикласника, такі новоутворення, як довільність, усвідомленість та інтелектуалізація всіх психічних процесів, їх внутрішнє опосередкування; почуття дорослості; рефлексія; розвиток самосвідомості (Я-концепції, самооцінки), орієнтація на однолітків.

Таким чином, під готовністю переходу від початкової до середньої школи розуміють сформованість основних компонентів навчальної діяльності, успішне засвоєння програмного матеріалу, сформованість новоутворень молодшого шкільного віку, наявність особистісних утворень молодшого підлітка у дитини-четвертокласника, якісно новий тип взаємовідносин з дорослими та однолітками.

Процес проходження адаптації має кілька етапів. Психологічні та психофізіологічні дослідження свідчать, що на початку навчання у 5 класі всі системи організму школяра можуть бурхливо реагувати у відповідь на комплекс нових впливів і змінених умов, у цей час можливе загострення хронічних соматичних хвороб, прояви функціональних відхилень. Часто відзначають зростання тривожності, емоційної нестійкості, невпевненості у собі, поведінкові розлади – дратівливість, агресивність, надмірна розкутість, неорганізованість, «протестна» поведінка. На наступних етапах адаптаційного процесу, як правило, настає спочатку нестійке, а потім відносно стійке

пристосування до нових умов і вимог, пошук і визначення найоптимальніших варіантів реагування на навантаження, зменшення напруги всіх систем.

Ознаками успішної адаптації психологи вважають:

- задоволеність дитини процесом навчання;
- легкість і успішність засвоєння програмного матеріалу;
- достатня самостійність дитини при виконанні навчальних завдань,
- звернення за допомогою до дорослого лише після спроб виконати завдання самостійно;
- задоволеність дитини міжособистісними відносинами з дорослими і однокласниками.

Отже, успішність переходу від молодшої до середньої освітньої ланки забезпечується врахуванням наступності та спадкоємності між ними, цілеспрямованим формуванням у дітей психологічних механізмів, що дозволять адекватно прийняти нову ситуацію діяльності та спілкування. Це сприятиме підвищенню загального потенціалу психічного розвитку дитини, її повноцінному особистісному становленню, забезпечить подальшу успішність навчання і життєдіяльності загалом.

Діагностичне дослідження дозволило зробити висновок про те, що існують індивідуально-типологічні особливості шкільної дезадаптації в підлітковому віці. «Дезадаптованими» виявилися 31,2% підлітка та 24,4% «схильними до дезадаптації». На дезадаптацію впливають наступні фактори: спрямованість особистості - дезадаптованим підліткам найбільш притаманний тип особової спрямованості на себе (42,8%). «Дезадаптовані» підлітки мають низькі соціометричні статуси ("знехтувані" 42,8% і "ізолювані" 35,7%). Загальна тривожність у школі має високу вираженість (54%), найбільші показники за шкалою «страх ситуації перевірки знань –68% учнів, страх не відповідати очікуванням навколишніх 74%. Це свідчить про особливості підліткового віку, бажанням бути прийнятими в колі однолітків.

У дезадаптованих підлітків значно виражена знижена самооцінка – 50% та завищена самооцінка 28,6%. Тип виховання в родині у «дезадаптованих»

підлітків «маленький невдаха» переважає у 50%, тобто в батьківському відношенні є прагнення інфантилізувати дитину, наказати йому особисту і соціальну неспроможність.

У групі дітей схильних до дезадаптації переважає тип виховання «Симбіоз» 45,5%. Отже, одна з головних причин шкільної дезадаптації у молодших підлітків пов'язана з характером сімейного виховання.

Складовими корекції дезадаптованої поведінки підлітків у загальноосвітній школі є система багатостороннього оцінювання, корекція рольових позицій дитини в сім'ї, рання професійна орієнтація, зміна соціальної ситуації розвитку. У зв'язку з цим шкільний психолог повинен своєчасно виявляти інтереси й потреби підлітків, створювати умови для розвитку їх талантів, здійснювати корекцію різних видів девіацій, надавати консультативну допомогу школярам та їх вихователям, організовувати групову тренінгову та терапевтичну, виховну, корекційну та реабілітаційну роботу з неповнолітніми, попереджувати формування дисгармонійних стосунків школярів з оточуючими.